

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

TEINE OSAKOND

**KOHTUASI LIBLIK JT vs. EESTI**

*(Kaebus nr 173/15 ja veel 5 – vt lisatud nimekirja)*

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

28. mai 2019. a

*Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel.  
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

EUROOPA NÕUKOGU



**Kohtuasjas Liblik jt vs. Eesti,**

Euroopa Inimõiguste Kohus (teine osakond) kojana, kuhu kuuluvad

*esimees* Robert Spano,

*kohtunikud* Julia Laffranque,

Valeriu Grițco,

Egidijus Kūris,

Ivana Jelić,

Arnfinn Bårdsen,

Darian Pavli,

ja osakonna sekretäri asetäitja Hasan Bakırcı,

olles pidanud nõu kinnisel istungil 7. mail 2019. aastal,

tegi nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

**MENETLUSE KÄIK**

1. Kohtuasi põhineb nelja Eesti kodaniku, Tullio Libliku (edaspidi: esimene kaebaja), Kalev Kanguri (edaspidi: teine kaebaja), Toomas Annuse (edaspidi: kolmas kaebaja) ja Villu Reiljani (edaspidi: neljas kaebaja) ning kahe äriühingu, E.L.L. Kinnisvara AS-i (edaspidi: esimene äriühingust kaebaja) ja AS-i Järvevana (edaspidi: teine äriühingust kaebaja) inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel kohtule Eesti Vabariigi vastu esitatud kuuel kaebusel (nr 173/15, 181/15, 374/15, 383/15, 386/15 ja 388/15).

2. Kaebajate esindajate nimed ning kaebuste numbrid ja kuupäevad on esitatud lisas.

3. Eesti Vabariiki (edaspidi: riik) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.

4. Konventsiooni artikli 6 alusel kaebasid kaebajad nende suhtes toimetatud ebamõistlikult pika kriminaalmenetluse üle. Lisaks väitsid teine ja kolmas kaebaja ning äriühingust kaebajad artikli 8 alusel, et jälitustoimingu lubade tagantjärele põhistamine rikkus nende õigust eraelu ja sõnumite saladuse austamisele.

5. 13. septembril 2017. aastal teavitati riiki nimetatud kaebustest ebamõistlikult pika menetluse ja jälitustoimingu lubade tagantjärele põhistamise üle. Ülejäänud kaebused tunnistati kohtureeglite 54. reegli lõike 3 kohaselt vastuvõetamatuks.

**ASJAOLUD****I. KOHTUASJA ASJAOLUD**

6. Kaebajate andmed on esitatud lisas.

7. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

**A. Kaebajate suhtes toimetatud kriminaalmenetluse üldine ülevaade**

1. *Kolmanda kaebaja varjatud jälgimine eelmise kriminaalmenetluse ajal*

8. Alates 2. septembrist 2004 kuni 2. jaanuarini 2005 teostati kolmanda kaebaja suhtes jälitustoiminguid poolelioleva kriminaalmenetluse raames. See menetlus hiljem lõpetati kaebajale süüdistust esitamata. 4. detsembril 2006. aastal kanti nimetatud menetluses jälitustoimingutega kogutud teave käesolevas asjas kõnealuse kriminaalmenetluse jälitusprotokollis.

## 2. Kohtueelne menetlus käesolevas asjas

9. Käesolevas asjas läbivaadatavat kriminaalmenetlust alustati 18. augustil 2005. aastal ilma kaebajaid sellest teavitamata. See menetlus puudutas kõrgetasemelise korrupsiooni kahtlust seoses looduskaitseliste piirangutega kinnisasjade vahetusega kinnisasjade vastu, kus ehitustegevus oli lubatud.

10. Ajavahemikul 23. augustist 2005 kuni 11. oktoobrini 2006 teostas Kaitsepolitseiamet erinevaid jälitustoiminguid esimese, teise ja kolmanda kaebaja suhtes (kolmanda kaebaja suhtes alustati jälitustoiminguid 16. detsembril 2005. aastal). Kolmas kaebaja tegutses kõnealusel ajal ka nimetatud kahe äriühingust kaebaja nõukogu liikmena. Jälitustoimingute käigus kuulati salaja pealt neljanda kaebaja ja jälgimise all olevate isikute vahelist suhtlust.

11. Jälitustoiminguid tehti prokuratuuri loal (kokku 44 salajase pealtvaatamise luba ja sideandmete taotlust) või eeluurimiskohtuniku loal (kokku 21 vestluste ja sõnumite salajase pealtkuulamise luba).

12. (Erinevate) eeluurimiskohtunike antud load sisaldasid üldsõnalisi põhjendusi selle kohta, miks nad pidasid jälitustegevust vajalikuks. Näiteks seisis ühes loas: „Kohtunik tutvus kriminaalmenetluses kogutud materjalidega ja on veendunud, et prokuratuuri taotlus on põhjendatud. Kriminaalmenetluse seadustik lubab tõendite kogumist jälitustoimingutega. Võttes arvesse rikkumise tõsidust, õiguskorra kaitsmise vajadust ja asjaolu, et tõendite kogumine muude menetlustoimingutega ei ole võimalik või on oluliselt raskendatud, on jälitustoimingutõe väljaselgitamiseks igati õigustatud ja seaduslik.“ Teised eeluurimiskohtunike load olid veidi teistsuguse sõnastusega, kuid põhimõtteliselt samad, sisaldades vahel järgmisi viiteid: „kui ametnikud kuritarvitavad oma ametiseisundit, kahjustab see nende usaldusväärset ühiskonna silmis, samuti kahjustab see riigi mainet“ ja „see süütegu kuulub ametialaste süütegude alla. [---] Võttes arvesse, et [---], on sellist liiki süütegu raske avastada ja tõendada ning [sellised süüteod] raskendavad kõikide isikute õigushüvede kasutamist.“ Asjasse puutuvad prokuratuuri load ei olnud üldse põhjendatud.

13. Lisaks jälitustoimingutele tehti kohtueelses menetluses erinevaid päringuid, vaatlusi, otsiti läbi kodusid ja kontoreid, määrati (kohtu-)ekspertiise, erinevatelt isikutelt taotleti dokumente ja tutvuti saadud materjalidega. Ajavahemikul 3. oktoobrist 2006 kuni 12. novembrini 2007 kuulati üle 202 isikut (tunnistajad ja kahtlustatavad), mõnda neist korduvalt. Ajavahemikul 17. märtsist 2008 kuni 24. märtsini 2008 kutsus prokuratuur kaebajaid kriminaaltoimikuga (koosneb kokku 191 kõitest) tutvuma. Kaebajate kaitsjad esitasid erinevaid taotlusi toimikuga tutvumiseks vajaliku aja kohta, mis ulatus kuuest kuust kümne kuuni. Riigiprokuratuuri 13. mai 2008. aasta määrusega anti kaebajatele kriminaaltoimikuga tutvumiseks aega 3. novembrini 2008. Nende kaitsjad (välja arvatud esimese kaebaja kaitsja) taotlesid Riigiprokuratuurilt materjali,

millele süüdistaja ei kavatsenud tugineda, kriminaaltoimikust eemaldamist ja täpsustusi selle kohta, milliseid asjaolusid milliste tõenditega soovitakse tõendada. Riigiprokuratuur neid taotlusi ei rahuldanud ja selgitas, et kaebajatele esitati kogu kohtueelses menetluses kogutud materjal, et nad saaksid hinnata, milline materjal on kaitseõiguste seisukohast oluline.

14. Kohtueelses menetluses avastas teine kaebaja 25. septembril 2005. aastal oma kontorist pealtkuulamiseadme. 3. oktoobril 2006. aastal otsiti läbi kolmanda kaebaja, teise äriühingust kaebaja ja esimese kaebaja kontor ning 20. septembril 2007. aastal esimese äriühingust kaebaja ruumid. 16. oktoobril 2007. aastal kuulati neljas kaebaja kahtlustatavana üle.

15. Kuna kohtueelse menetluse lõppemisel olid kaks süüdistatavat – neljas kaebaja ja E. T. – Riigikogu (Eesti parlamendi) liikmed, oli nendelt puutumatuse äravõtmiseks ja neile süüdistuse esitamiseks vajalik Riigikogu enamuse nõusolek. Riigiprokuratuur alustas vastavat menetlust 12. detsembril 2008. aastal ja parlament andis oma nõusoleku 24. märtsil 2009. aastal.

16. Kokku kestis kohtueelne menetlus kolm ja pool aastat ning lõppes 31. märtsil 2009. aastal, mil kaebajate suhtes koostatud süüdistusakt saadeti kohtusse. Ükski kaebaja ei väitnud, et kohtueelses menetluses oli seisakuid või muid olulisi katkestusi.

### 3. *Menetlus Harju Maakohtus*

17. Alates 2009. aasta maist menetles asja Harju Maakohus, kes pidas istungeid kokku rohkem kui 92 päeval. Selle aja jooksul kuulati üle arvukalt tunnistajaid: 80 prokuratuuri tunnistajat, 28 kaitse tunnistajat ja kaks kohtu kutsutud eksperti. 2009. aasta mais pandi paika 2009. aasta novembri ja detsembri ning 2010. aasta jaanuari, veebruari, aprilli, mai ja juuni istungid. Täiendavad kuupäevad pandi paika 2010. aasta veebruaris (2010. aasta septembriks ja oktoobriks) ja juunis (2010. aasta detsembriks ning 2011. aasta veebruariks ja aprilliks), 2011. aasta aprillis (2011. aasta oktoobriks, novembriks ja detsembriks), novembris (2011. aasta detsembriks ning 2012. aasta jaanuariks, veebruariks, aprilliks ja maiks) ja detsembris (2012. aasta jaanuariks ja veebruariks) ning 2012. aasta veebruaris (2012. aasta märtsiks). Mõne kaitsja taotlusel ei määratud istungeid rohkem kui kolmeks päevaks nädalas. Maakohus arvestas ka kaitsjate sooviga, et istungeid ei määrataks liiga kaugesse tulevikku, sest neil oli ka muid kriminaalasju, mistõttu ei olnud nad kogu aeg vabad. Järgmisel päeval uuritavate tõendite alusel otsustas kohus iga istungipäeva lõpus, kes süüdistatavatest koos oma kaitsjaga pidid järgmisel päeval kohtusse ilmuma. See võimaldas isikutel, keda need tõendid ei puudutanud, konkreetsele istungile mitte ilmuda. Mõnikord tuli istungi aega muuta süüdistatavate või nende kaitsja haiguse tõttu või muudel isiklikel põhjustel. 2009. aasta novembris märkis maakohus, et menetlus hakkab liiga pikaks kujunema, ja otsustas suurendada iga päev ülekuulatavate tunnistajate arvu.

18. Esitati taotlus esimese kaebaja asja eraldamiseks ülejäänud kahe süüdistatava asjast (sealhulgas E. T.), kuid teise ja neljanda kaebaja kaitsjad vaidlesid esimese kaebaja asja sellisel viisil eraldamisele vastu. Nad väitsid, et asjad on tihedalt seotud ja asjade eraldamine takistaks kaitseõigusi ning sunniks neid osalema kahes samaaegses menetluses. Maakohus jättis asjade eraldamise taotluse rahuldamata, viidates teiste

süüdistatavate kaitseõiguste tagamise vajadusele.

19. 19. juuni 2012. aasta otsusega mõistis Harju Maakohus kaebajad nende vastu esitatud süüdistuses õigeks. Maakohtu menetlus kestis umbes kolm aastat ja kolm kuud. Maakohus leidis, et jälitustoimingud olid ebaseaduslikud ja ükski selliste toimingutega kogutud tõend ei olnud lubatav. Maakohus ei käsitlenud küsimust, kas jälitustoiminguteks antud load olid nende andmise ajal piisavalt põhjastatud.

#### 4. *Menetlus ringkonnakohtus*

20. Riigiprokuratuur esitas 4. juulil 2012. aastal apellatsioonkaebuse ringkonnakohtusse. Muu hulgas vaidlustas Riigiprokuratuur maakohtu hinnangu jälitustoimingute seaduslikkusele.

21. 13. juulil 2012. aastal palus Tallinna Ringkonnakohus kaebajatel teatada nendele sobivad kuupäevad 2012. aasta oktoobris, novembris ja detsembris, et saaks istungid paika panna. Kuna kaebajate kaitsjate pakutud kuupäevadest ei leidunud ühtegi, mis oleks kõigile sobinud, palus ringkonnakohus pakkuda uued kuupäevad 2013. aastaks. 17. augustil 2012. aastal määrati kindlaks kuupäevad 2013. aasta jaanuariks ja veebruariks. Vahepeal rahuldab ringkonnakohus prokuratuuri taotluse jälitustoimingute õiguspärasuse kontrollimiseks. Ringkonnakohus palus saata endale jälitustoimikud, sealhulgas kõik prokuratuuri ja eeluurimiskohtunike antud jälitustoimingu load.

22. Ringkonnakohus mõistis kaebajad 19. juuni 2013. aasta otsusega süüdi. Pärast jälitustoimikutega tutvumist leidis ringkonnakohus, et prokuratuuri taotlused jälitustoimingu loa saamiseks sisaldasid piisavalt andmeid selliste toimingute vajalikkuse hindamiseks. Ringkonnakohtu hinnangul olid jälitustoimingud õiguspärased ja nendega kogutud tõendid lubatavad. Esimese ja teise äriühingust kaebaja süüdimõistmisel tugines ringkonnakohus karistusseadustiku §-ile 14 (vt punkti 56 allpool) ja leidis, et kolmas kaebaja oli tegutsenud nimetatud kahe äriühingu huvides.

#### 5. *Menetlus Riigikohtus*

23. Ajavahemikul 17.–19. juulini 2013. aastal esitasid kõik kaebajad Riigikohtule sisulise kassatsioonkaebuse.

24. 17. detsembril 2013. aastal võttis Riigikohus kaebajate kassatsioonkaebused menetlusse. 22. jaanuaril 2014. aastal määras Riigikohus menetlusosaliste seisukohtade esitamise tähtajaks 19. märtsi 2014. Vahepeal palus Riigikohus saata endale jälitustoimikud. 10. aprillil 2014. aastal otsustati, et asi antakse läbivaatamisele kriminaalkolleegiumi kogu koosseisule, ning menetlusosalistele anti oma seisukohtade esitamiseks täiendav tähtaeg 28. maini 2014.

25. 30. juunil 2014. aastal tegi Riigikohus kaebajate kriminaalasjas otsuse (nr 3-1-1-14-14). Riigikohus pidas jälitustoimingutega kogutud tõendeid lubatavaks. Sisuliselt kinnitas Riigikohus kaebajate süüdimõistmist.

## **B. Riigikohtu põhjendused**

### 1. *Menetluse kestus*

26. Menetluse kestuse mõistlikkuse hindamisel tugines Riigikohus EIK-i praktikas välja kujunenud kriteeriumitele.

27. Mis puudutab arvesse võetavat perioodi, siis leidis Riigikohus, et asjasse puutuv periood ei hakanud tingimata kulgema kuupäevast, mil kriminaalmenetluses tehti esimene toiming, vaid mil sai lugeda, et kaebajatele on süüdistus esitatud või et prokuratuuri toimingud on neid muul viisil sisuliselt mõjutanud. Riigikohus ei nõustunud sellega, et asjasse puutuvat perioodi tuleks arvutada alates kuupäevast, mil kaebajate suhtes tehti esimene jälitustoiming. See kehtib ka kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate suhtes, kelle arvates tuleks algusajaks lugeda esimest jälitustoimingut, mis kolmanda kaebaja suhtes tehti 2. septembril 2004. aastal teises kriminaalmenetluses, mis hiljem lõpetati (vt punkti 8 eespool).

28. Eeltoodust tulenevalt leidis Riigikohus, et asjasse puutuva perioodi algus tuleb määrata järgmiselt: 25. september 2005 teise kaebaja puhul (kui ta avastas oma kontorist pealtkuulamiseadme), 3. oktoober 2006 esimese kaebaja puhul (kui ta kontor läbi otsiti), 3. oktoober 2006 teise äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja puhul seoses teatud kuriteosündmustega (kui äriühingu ruumid, sealhulgas kolmanda kaebaja kontor, läbi otsiti), 20. september 2007 esimese äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja puhul seoses muude kuriteosündmustega (kui äriühingu ruumid läbi otsiti) ja 16. oktoober 2007 neljanda kaebaja puhul (kui ta kahtlustatavana üle kuulati).

29. Menetlus lõppes 30. juunil 2014. aastal, mil Riigikohus tegi lõpliku otsuse. See tähendas, et kriminaalmenetlus kestis kaheksa aastat, üheksa kuud ja viis päeva teise kaebaja suhtes, seitse aastat, kaheksa kuud ja kaksikümmend kaheksa päeva esimese kaebaja, teise äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja suhtes (seoses teatud kuriteosündmustega), kuus aastat, üheksa kuud ja üksteist päeva esimese äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja suhtes (seoses muude kuriteosündmustega) ning kuus aastat, kaheksa kuud ja kaksikümmend üks päeva neljanda kaebaja suhtes.

30. Hinnates, kas menetlus oli ebamõistlikult pikk või mitte, märkis Riigikohus esiteks, et kohtuasi oli üsna keeruline õigusküsimuste poolest ja väga keeruline tõenduslikust seisukohast. Süüdistati üheksat isikut, kellest kaks olid Riigikogu liikmed, kellelt tuli puutumatus ära võtta (vt punkti 15 eespool). Kõnealuste süütegude toimepanekuks kasutati keerulisi skeeme ja süüdistatavate tegevus hõlmas kõrgetasemelist konspiratsiooni. See muutis süütegude kohta tõendite kogumise keeruliseks ja (kaudsete) tõendite analüüsimise aeganõudvaks. Kohtueelses ja kohtumenetluses kuulati üle suur hulk tunnistajaid (vt punkte 13 ja 17 eespool). Maakohtus toimunud menetluse raames peeti istungeid 92 päeval, mis näitab, kui paljude küsimustega tuli tegeleda ja kui keerulised need küsimused olid.

31. Teiseks märkis Riigikohus, et kohtueelses ja kohtumenetluses viivitusi ei tekkinud. Pigem üritasid alama astme kohtud tagada mõistlikku menetlusaega. Menetluslikku paindlikkust kahandas mõningal määral asjaolu, et maakohus lubas süüdistatavatel, keda konkreetsed küsimused ja tõendid ei puudutanud, istungitelt puududa (vt punkti 17 eespool). Samas leevendas see menetluse mõju süüdistatavatele ja oli seega õigustatud. Riigikohus mõõnis, et menetlust võisid pikendada maakohtus peetud istungite korraldus (istungeid ei plaanitud piisavalt kaua ette ja menetluslikke küsimusi ei lahendatud piisavalt kiiresti, mistõttu esines menetlusosaliste vahel pikki vaidlusi), kriminaaltoimiku maht ja ülesehitus ning süüdistusakti (mis sisaldas

ebavajalikke kordusi ja mille ülesehitus oli kohati ebaloogiline) esitamine. Kuid Riigikohus märkis, et kaitsjad olid istungite pikaks ajaks planeerimise vastu, millest tulenevalt peab ka neid vastutavaks pidama. Kuigi oleks võinud mõistlik olla, kui prokuratuur oleks osa materjali kriminaaltoimikust eemaldanud, leidis Riigikohus, et see oli kaitsjate, mitte prokuratuuri asi otsustada, millised tõendid kriminaaltoimikus olid kaitse seisukohast olulised. Ka süüdistusakti esitamine ei takistanud kaitseõigusi. E. T. kriminaalasja ülejäänud kriminaalmenetlusest eraldamise kohta (vt punkti 79 allpool) leidis Riigikohus, et see puudutas vaid üht süüdistust kolmanda kaebaja ja esimese äriühingust kaebaja vastu ning viimase kaitsja eraldamisele vastu ei vaielnud. Sellest tulenevalt ei saa pidada E. T. asja ülejäänud menetlusest eraldamata jätmist õigustatuks. Kokkuvõttes leidis Riigikohus, et kuigi eespool nimetatud küsimuste tõttu läks aega kaotsi, siis üldine ajakadu oli kogu menetluse kontekstis suhteliselt tähtsusetu.

32. Kolmandaks leidis Riigikohus, et kaebajad ei olnud menetlust pikendanud. Riigikohus märkis, et kaitsjatelt ei saanud oodata oma kalendri ennetavalt tühjaksjämist võimalike istungite puhuks 2012. aasta sügisel. Seega ei saa kaebajatele süüks panna, et apellatsiooniasemes toimusid istungid alles kuus kuud pärast seda, kui ringkonnakohus hakkas kuupäevasid planeerima (vt punkti 21 eespool). Kuigi kaebajatele ei saa ette heita, et istungeid tuli nende tervislikel või muudel isiklikel põhjustel ära või pooleli jätta (vt punkti 17 eespool), ei saa ka riiki selliste viivituste eest vastutavaks pidada.

33. Riigikohus nõustus, et kahtlemata mõjutab menetlus kaebajaid olulisel määral, eriti kaalukat avalikku huvi silmas pidades. Kuid samas leidis Riigikohus, et kaebajaid ei hoitud vahi all, välja arvatud kaks kuud ja üheksateist päeva, mil teine kaebaja viibis eelvangistuses, ja kaks päeva, mil esimest kaebajat kinni peeti. Lisaks tühistas maakohus 17. veebruaril 2010. aastal esimesele, teisele ja kolmandale kaebajale kehtestatud elukohast lahkumise keelu.

34. Kõiki neid asjaolusid hinnates asus Riigikohus seisukohale, et menetlus lõpetati mõistliku aja jooksul, kuigi selle ületamisele oldi väga lähedal.

## 2. Jälitustegevuse regulatsioon

35. Riigikohus märkis, et jälitustoimingute tegemine riivab inimeste õigust eraelu puutumatusse ja sellise riive proportsionaalsuse tagamiseks tuleb järgida *ultima ratio*-põhimõtet.

36. Seejärel käsitles Riigikohus eeluurimiskohtunike määrusi, millega anti luba jälitustegevuseks. Esiteks märkis Riigikohus, et kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi: KrMS, vt punkti 49 allpool) §-i 145 järgi peavad kõik määrused, sealhulgas jälitustegevuseks loa andvad otsustused, olema põhistatud. See tähendab, et kooskõlas KrMS-i § 110 lõikega 1 (vt punkti 45 allpool) peab luba andev määrus sisaldama põhjendust, miks on kohtu hinnangul alust arvata, et süütegu on toime pandud, ja miks on tõendite kogumine muude toimingutega võimatu või oluliselt raskendatud (*ultima ratio*-põhimõte). Selline põhjendus ei saa olla paljasõnaline. Põhjendus võib aga tugineda üldistele kriminoloogilistele teadmistele, näiteks teadmistele organiseeritud kuritegevuse olemusest, konkreetsetes asjas aset leidnud kõrgetasemelisest konspiratsioonist, eeldusest, et puuduvad tunnistajad, kes oleks nõus tunnistusi andma jne. Igal juhul peab põhjendus olema seotud konkreetse asja tõenditega. Kuna aega on



vähe ja kõnealusel ajal kättesaadav informatsioon on tõenäoliselt killustunud, ei ole põhistamise kohustus jälitustoiminguks loa andmisel nii ulatuslik kui isiku süüdimõistmisel.

37. Riigikohus märkis, et eeluurimiskohtunike määrused (vt punkti 12 eespool) ei täitnud põhistamise nõuet. Kuid ebapiisav põhistatus ei ole samastatav loa puudumisega ning see ei tähenda, nagu oleks jälitustoiming tehtud väljaspool kohtulikku kontrolli täitevvõimu omavolina. Seda sellepärast, et uurimisasutuse pädevuses ei ole otsustada, kas põhistus on piisav. Uurimisasutus on õigustatud võtma aluseks jälitustoiminguks loa andva kohtumääruse resolutiivosa. Seetõttu ei too jälitustoimingu loa põhistamatus kaasa selle loa alusel tehtud jälitustoiminguga kogutud tõendi lubamatust. Riigikohus selgitas, et võimalus kontrollida, kas jälitustoimingu käigus järgiti *ultima ratio*-põhimõtet, ei ammendu jälitustoiminguks loa andmise menetlusega. Seejuures on kohus kriminaalasja lahendades vaatamata eeluurimiskohtuniku määrukses märgitule pädev tuvastama, kas konkreetse jälitustoimingu puhul olid loa andmise ajal materiaalsed eeldused täidetud, ja vajadusel tunnistama selle toiminguga saadud tõendi lubamatuks. Kui algne luba ei ole nõuetekohaselt põhistatud, siis peab kriminaalasja arutama erilise hoolikusega.

38. Edasi märkis Riigikohus, et tutvus vahetult ka jälitustoimiku materjalidega, sealhulgas prokuratuuri kõikide jälitustoimingute taotlustega. Selle alusel tuvastas Riigikohus, et jälitustoimingu tegemise eeldused jälitustoimingu lubade andmise ajal olid täidetud. Riigikohus oli veendunud, et kõnealusel ajal oli põhjust arvata, et süüteod on toime pandud ja et muude toimingutega ei olnud võimalik selle kuriteokahtluse kontrollimiseks piisavalt tõendeid koguda. Oma järelduste kinnitamiseks viitas Riigikohus kuritegude olemusele ja nendega seotud kõrgetasemelisele konspiratsioonile ning leidis, et ilma menetlust ohtu seadmata polnud tõenäoliselt võimalik koguda kirjalikke või elektroonilisi tõendeid või leida tunnistajaid.

39. Prokuratuuri jälitustoimingu lubade põhistamise kohta märkis Riigikohus, et olenemata KrMS-i §-ist 145 tulenevast nõudest, et sellised otsustused peavad olema põhistatud, olid need vormistatud resolutsioonina, s.t põhistust esitamata. Seejärel kordas Riigikohus oma eespool esitatud seisukohta jälitustoiminguks luba andvate eeluurimiskohtunike määruste kohta. Riigikohus asus seisukohale, et KrMS-i §-ist 110 tulenevad eeldused olid lubade andmise ajal täidetud.

40. Kuna kolmas kaebaja oli seadnud jälitustegevuse regulatsiooni põhiseadusele ja konventsioonile vastavuse kahtluse alla, analüüsis Riigikohus kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohus kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud regulatsiooni (jälitustoimingut võimaldavate süütegude piiritlemist, ettenähtavuse põhimõtet ja jälitustegevuse lubatud kestust). Riigikohus leidis, et asjasse puutuv regulatsioon on põhiseadusega kooskõlas. Samuti järeldas Riigikohus, et kohtuasja konkreetsetel asjaoludel ei olnud jälitustegevus teise ja kolmanda kaebaja suhtes ülemäära pikk.

### 3. Kohtunik Kergandbergi eriarvamus

41. Kohtunik Kergandberg käsitles jälitustoimingu loa põhistamise nõuet. Tema arvates muutis Riigikohus oma varasemat praktikat „kui mitte 180 kraadi, siis vähemalt 160 kraadi“, kui nentis, et jälitustoimingu loa ebapiisav põhistatus ei ole samastatav loa

puudumisega. Senise kohtupraktika kohaselt tähendas *ultima ratio*-põhimõtte rikkumine jälitustegevuseks loa andmisel, kooskõlas sel ajal kehtinud KrMS §-ga 111, koheselt ka jälitustegevusega saadud tõendi lubamatust. Praeguses asjas tegi Riigikohus vahet jälitustoiminguks loa andmisel ja jälitustegevusega tõendi saamisel ning leidis, et seaduserikkumine loa andmisel ei saanud mõjutada jälitustoiminguga tõendi saamise lubatavust.

## II. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS JA KOHTUPRAKTIKA

### A. Asjakohane riigisisene õigus

#### 1. Eesti Vabariigi põhiseadus

42. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 25 sätestab, et igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

#### 2. Kriminaalmenetluse seadustik

##### (a) 1. jaanuarini 2013 kehtinud jälitustegevuse regulatsioon

43. Kõnealusel ajal kehtinud kriminaalmenetluse seadustik sätestas järgmist.

44. KrMS-i § 9 lõike 4 järgi oli kriminaalmenetluses isiku perekonna- või eraellu lubatud sekkuda vaid käesolevas seadustikus ettenähtud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks, kriminaalasjas tõe tuvastamiseks ja kohtuotsuse täitmise tagamiseks.

45. KrMS-i § 110 lg 1 sätestas, et kriminaalmenetluses on lubatud tõendeid koguda jälitustoimingutega, kui tõendite kogumine muude menetlustoimingutega on välistatud või oluliselt raskendatud ning kriminaalmenetluse esemeks on esimese astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu, mille eest on ette nähtud karistusena vähemalt kuni kolm aastat vangistust.

46. KrMS-i § 111 nägi ette, et jälitustoiminguga saadud teave on tõend, kui selle saamisel on järgitud seaduse nõudeid.

47. KrMS-i § 112 lg 3 koosmõjus §-dega 116, 118 ja 119 sätestas, et jälitustoimingutega nagu posti- või telegraafisaadetise varjatud läbivaatus, tehniliste sidekanalite kaudu edastatava teabe või muu teabe salajane pealtkuulamine või -vaatamine ja kuriteo matkimine võib tõendeid koguda eeluurimiskohtuniku loal. KrMS-i § 114 lõike 1 järgi vaatab eeluurimiskohtunik menetlust juhtiva prokuröri põhjendatud jälitustoimingu taotluse läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub sellest.

48. KrMS-i § 112 lg 3 koosmõjus §-dega 115 ja 117 sätestas, et prokuröri luba on vajalik varjatud jälgimiseks, objekti varjatud läbivaatuseks ja asendamiseks ning andmete kogumiseks üldkasutatavate tehniliste sidekanalite kaudu edastatavate sõnumite kohta.

49. Menetlusotsustustele kehtestatud nõuded olid ette nähtud §-s 145. Muu hulgas pidi menetlusotsustus olema kirjalikult vormistatud ja põhistatud.

50. KrMS-i § 228 lõike 1 alusel on menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul õigus enne süüdistusakti koostamist esitada prokuratuurile kaebus uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise (uurimiskaebemenetlus). § 228 lõike 2 kohaselt on samal isikul õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus prokuratuuri määruse või menetlustoimingu peale.

51. KrMS-i § 230 lg 1 sätestas, et kui on vaidlustatud uurimisasutuse või prokuratuuri tegevus, millega on rikutud isiku õigusi, ning kui isik ei nõustu kaebuse läbivaadanud Riigiprokuratuuri määrusega, on tal õigus esitada kaebus maakohtu eeluurimiskohtunikule, kelle tööpiirkonnas vaidlustatud määrus või menetlustoiming on tehtud.

**(b) 1. jaanuarist 2013 kehtiv jälitustegevuse regulatsioon**

52. 1. jaanuaril 2013 asendati seni kehtinud jälitustegevuse seadus (vt punkti 54 allpool) kriminaalmenetluse seadustiku vastavate sätetega ning muudeti jälitustoimingust teavitamise korda.

53. KrMS-i § 126<sup>1</sup> lg 4 sätestab, et jälitustoiminguga saadud teave on tõend, kui jälitustoimingu loa taotlemisel ja andmisel ning jälitustoimingu tegemisel on järgitud seaduse nõudeid.

**3. Jälitustegevuse seadus**

54. 1. jaanuarini 2013 kehtinud jälitustegevuse seaduse § 18 sätestas, et igatüks võib esitada jälitusasutuse juhile või jälitusasutuse kõrgemalseisvale asutusele vaide või prokuratuurile kaebuse jälitusasutuse tegevuse peale jälitustoimingute teostamisel. Igapähe on õigus seaduses ettenähtud korras pöörduda kohtusse, kui jälitustoiminguga on rikutud tema õigusi ja vabadusi.

**4. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus**

55. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus jõustus 1. jaanuaril 2015. aastal. Selle asjaomased sätted sätestavad järgmist.

**§ 7. Kahju hüvitamine sõltumata süüasja lõpptulemusest**

„(1) Kui menetleja rikub süüliselt menetlusõigust ja põhjustab seeläbi isikule kahju, on isikul õigus nõuda sellise kahju hüvitamist sõltumata sellest, milline on selle süüasja lõpptulemus, mille raames isikule kahju tekitati.

(2) Menetleja vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et ta ei olnud kahju tekitamises süüdi.

(3) Kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kahju tekitab kohus, vastutab riik riigivastutuse seaduse kohaselt.

[---]”

**§ 11. Mittevaralise kahju hüvitamine**

„[---]

(2) Käesoleva seaduse § 7 alusel hüvitatakse füüsilisele isikule mittevaraline kahju üksnes juhul, kui isikult on süüteo menetluses võetud vabadus; teda on piinatud või ebainimlikult või alandavalt koheldud; kahjustatud tema tervist, kodu või eraelu puutumatus; rikutud tema sõnumi saladust või teotatud tema au või head nime. Menetleja süü ei ole mittevaralise kahju hüvitamise eelduseks, kui menetlusõiguse rikkumisega on isikut piinatud või teda on ebainimlikult või alandavalt koheldud.

(3) Mittevaralise kahju tekkimist eeldatakse. Mittevaraline kahju hüvitatakse rahas ulatuses, milles see ei ole heastatav muude vahenditega, sealhulgas eksimuse tunnistamise ja vabandamisega.

[---]”

### § 23. Seaduse rakendamine

„[---]

(3) Kui käesolev seadus näeb ette süüteo menetluses tekitatud kahju hüvitamise juhul, mida riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadusega ei ole ette nähtud, kohaldatakse käesolevat seadust tagasiulatuvalt.

(4) Käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud kahju hüvitamiseks tuleb esitada taotlus prokuratuurile või kohtuvälisele menetlejale. Taotlus tuleb esitada halduskohtumenetluse seadustikus hüvitamiskaebuse esitamiseks ettenähtud tähtaja jooksul, kuid mitte hiljem kui kolme aasta jooksul käesoleva seaduse jõustumisest arvates. Taotluse lahendamisel järgitakse käesoleva seaduse 4. peatüki 2. jaos sätestatud.

(5) Haldus-, ringkonna- ja Riigikohus lahendavad kahju hüvitamise kaebuse käesolevas seaduses sätestatud alustel üksnes siis, kui halduskohus on kahju hüvitamise kaebuse menetlusse võtnud.“

## 5. Karistusseadustik

56. Karistusseadustiku § 14 lg 1 sätestab, et juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides. § 14 lg 2 lisab, et juriidilise isiku vastutuselevõtmine ei välista süüteo toime pannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.

## B. Asjakohane riigisisene kohtupraktika

### 1. Ebapiisav põhistasus ja õiguspärasuse tagantjärele kontroll

#### (a) Kohtuotsused enne Riigikohtu otsust käesolevas asjas

57. Oma 5. detsembri 2008. aasta otsuses asjas nr 3-1-1-63-08 tunnistas Riigikohus, et jälitustoimingule allutatute teadmatust nende suhtes läbiviidava toiminguga suhtes võib riivata põhiõigusi intensiivsemalt kui mis tahes muu uurimistoiminguga teostamine. Jälitustoiminguga kaasnedes võivad põhiõiguste riivest kantuna on seadusandja

kehtestanud ka garantiidesüsteemi, mille keskseks osaks on KrMS §-des 116, 118 ja 119 loetletud iseäranis intensiivselt põhiõigusi riivavate jälitustoimingute teostamise lubatavus üksnes KrMS § 114 sätestatud korras väljastatud eeluurimiskohtuniku loa alusel. Sama korrati ka 1. juuli 2011. aasta otsuses nr 3-1-1-10-11. Riigikohus rõhutas, et jälitustoiminguga tõendi kogumisel peab kõigil kohtumenetluse pooltel olema võimalik kontrollida seadusest tulenevate nõuete täitmist. Kohtud ei saa rahuldamata jätta jälitustoimingu seaduslikkuse kontrollimise taotlust. Eelöeldu ei välista enesestmõistetavalt jälitustoimingu seaduslikkuse kontrolli kohtu omal algatusel, kui kohtul tekivad sellekohased kahtlused. Seega lasub kohtul vastava taotluse esitamise korral kohustus veenduda eeskätt nõutud loa olemasolus ning selles, et tõend on saadud just lubatud toimingute käigus ja loas märgitud ajavahemikul. Kohtute kohustust kontrollida jälitustoimingu seaduslikkust rõhutati ka Riigikohtu 23. veebruari 2009. aasta otsuses nr 3-1-1-81-08 ja 28. aprilli 2011. aasta otsuses nr 3-1-1-31-11.

58. 21. mai 2012. aasta otsuses nr 3-1-1-31-12 rõhutas Riigikohus, et KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud eeldused pole määratud kaitsma üksnes kahtlustatava eraelu, vaid ka süüdistatava kaitseõigust kohtulikult arutamisel.

59. Riigikohtu 1. juuli 2011. aasta otsus nr 3-1-1-10-11 keskendus ühes kriminaalmenetluses jälitustoiminguga saadud tõendi kasutamisele teises kriminaalmenetluses. Riigikohtu hinnangul võis sellist tõendit kasutada tingimusel, et KrMS-i §-des 110, 112, 113 ja 114 sätestatud nõudeid on järgitud. Riigikohus rõhutas, et seejuures peab kohus ka uue kriminaalasja raames *ex post* kontrollima jälitustoiminguga saadud tõendi seaduslikkust ning *ultima ratio*-põhimõtte järgimist.

60. Oma 26. mai 2010. aasta otsuses nr 3-1-1-22-10 leidis Riigikohus, et kirjaliku jälitustoimingu loa asemel antud suuline luba ei olnud seaduslik ja sellega saadud tõendid ei olnud lubatavad. Riigikohus rõhutas, et suulise eelloa andmine tähendab paratamatult seda, et kohus lubab jälitustegevust taotluse aluseks olevate kirjalike materjalidega eelnevalt tutvumata. Viimane aga raskendab, kui ei muuda isegi võimatuks, kohtul kontrollida KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud eelduste täidetust, sealhulgas *ultima ratio*-põhimõtte järgimist.

61. Oma 20. jaanuari 2014. aasta otsuses nr 1-12-2761 märkis Tartu Ringkonnakohus, et kuigi KrMS-i §-i 145 alusel peavad jälitustoimingu load olema põhistanud, ei ole võimalik leida nõudeid, mida tuleks esitada jälitustoiminguks luba andvale määrusele ka Riigikohtu asjakohasest praktikast. Tartu Ringkonnakohus leidis, et jälitustoimingu luba ei saa piirduda deklaratiivset laadi tõdemustega, vaid need seisukohad (sealhulgas *ultima ratio*-põhimõtte järgimise nõue) peavad olemasoleva tõendusliku baasi valguses olema ka selgelt sisustatavad. Igal juhul on lubamatu pelgalt viidata prokuröri taotlusele ning märkida, et kohus loeb seal märgitud põhjendatuks. Ringkonnakohus toonitas, et mida ulatuslikumad on mingis valdkonnas põhiõiguste piiramise legaalsed võimalused, seda vastutusrikkamalt peab riik toimima, et vältida põhiõiguste põhjendamatuid riiveid. Selles asjas nõustus Tartu Ringkonnakohus maakohtu põhjendustega ja leidis, et jälitustoimingu load selles asjas ei olnud piisavalt põhistanud ja *ultima ratio*-põhimõtet ei olnud järgitud. Sellest tulenevalt olid jälitustoimingud ebaseaduslikud ja nendega kogutud tõendid ei olnud lubatavad. Nimetatud kohtuotsus jõustus lõplikult 19. veebruaril 2014. aastal. Selles asjas tehtud järelduste alusel esitas kaebaja kahjuhüvitise nõude (vt punkti 69 allpool).

**(b) Kohtuotsused pärast Riigikohtu otsust käesolevas asjas**

62. Asi nr 3-1-1-68-14 käsitles olukorda, kus kriminaalmenetlus lõpetati ilma süüdistusakti kohtusse esitamata. Jälitustoimingutele allutatud isikut teavitati tema suhtes jälitustoimingu tegemisest ja tal võimaldati tutvuda jälitustoiminguga tema kohta kogutud teabega, sealhulgas jälitustoimingu lubadega. Pärast seda esitas isik kaebuse ja taotles nimetatud jälitustoimingute ebaseaduslikuks tunnistamist. Oma 16. detsembril 2014. aasta määruses leidis Riigikohus, et jälitustoimingud ei olnud piisavalt põhjendatud olenemata asjaolust, et eeluurimiskohtunik oli selleks KrMS-i §-i 110 alusel loa andnud. Edasi viitas Riigikohus oma hiljutisele otsusele asjas nr 3-1-1-14-14 ja selgitas, et kuigi ebapiisav põhjendus rikub menetlusõigust, ei tähenda see automaatselt, et ka jälitustoiming ise on ebaseaduslik. Nimelt peab ka kriminaalasja lahendav kohus või praegusel juhul määruskaebust läbivaatav kohus eeluurimiskohtuniku loa olemasolust hoolimata jälitustoiminguga kogutud tõendi lubatavust hinnates kontrollima, kas KrMS § 110 materiaaõiguslikke nõudeid järgiti. Pärast jälitustoimingu loa põhjenduste ja kriminaaltoimikuga tutvumist leidis Riigikohus, et load ei olnud kooskõlas *ultima ratio*-põhimõttega ning olid seega ebaseaduslikud.

63. Oma 6. aprilli 2015. aasta otsuses nr 3-1-1-3-15 analüüsis Riigikohus ka seda, kas tegelikult järgiti *ultima ratio*-põhimõtet, kuigi jälitustoimingu load ei olnud piisavalt põhjendatud. Riigikohus võttis arvesse kõnealuse süüteo olemust, viisi, kuidas uurimisasutus oli võimalikust kriminaalsest tegevusest teada saanud, kahtlustatava isikuomadusi ja väikest tunnistajate leidmise tõenäosust ning asus seisukohale, et *ultima ratio*-põhimõtet järgiti ja jälitustoiminguga saadud tõendid on lubatavad.

64. Jälitustoimingute lubade seaduslikkuse tagantjärele kontrollimise kohustust olenemata nende lubade ebapiisavast põhjendusest rõhutati ka Riigikohtu 5. detsembril 2016. aasta otsuses asjas nr 3-1-1-79-16. Selles asjas oli peamine küsimus, kas jälitustoimingu loa andmise ajal oli piisavalt alust arvata, et süütegu on toime pandud. Riigikohus toonitas, et pelk tõdemus, et jälitustoimingu load ei olnud piisavalt põhjendatud, ei vabasta kohtunikku kohustusest kontrollida põhjendatud kahtlust tagantjärele.

**2. Kättesaadavad õiguskaitselahendid**

65. Oma 23. septembri 2008. aasta määruses nr 3-1-1-41-08 viitas Riigikohus KrMS-i §-dele 228–232 (vt punkte 50 ja 51 eespool) ja märkis, et kuna kohtueelse menetluse raames tehtavate menetlustoimingutega võidakse riivata põhiõigusi, siis on seadusandja andnud isikutele võimaluse vaidlustada nende arvates selliste toimingutega kaasnenud enda õiguste rikkumisi.

66. 22. märtsi 2013. aasta määruses nr 3-3-1-11-13 selgitas Riigikohus, et KrMS-i §-des 228–232 sätestatud kord ei hõlma kahjunõude lahendamisel tehtavaid otsuseid. Kuna teistsugust menetluskorda ei ole ette nähtud ka muudes eriseadustes, kuulub vaidlus kohtueelse kriminaalmenetluse toimingu ja otsusega tekitatud kahju hüvitamise üle halduskohtu pädevusse. Kuid Riigikohus selgitas, et halduskohus on kahjunõude lahendamisel pädev hindama kriminaalmenetluse toimingute või otsuste õiguspärast erandjuhtudel, kui isikul puuduvad võimalused nõuda väidetava õigusvastasuse

tuvastamist mõnes muus menetluses (näiteks KrMS-i §-des 228–232 ette nähtud korras). Halduskohtu pädevust erandjuhtudel hinnata kohtueelses kriminaalmenetluses tehtud toimingu õiguspärasust kinnitati ka 17. detsembri 2014. aasta otsuses nr 3-3-1-70-14. Sama põhimõtet täpsustati määruses nr 3-3-1-34-16 (vt punkti 69 allpool).

67. 31. augusti 2011. aasta otsuses nr 3-3-1-35-10 nentis Riigikohus, et kuna kehtivas õiguses puudub kohtueelse kriminaalmenetluse toimingu või otsusega tekitatud kahju hüvitamise regulatsioon, tuleb vastavad kahju hüvitamise nõuded lahendada põhiseaduse §-i 25 alusel kooskõlas kahju hüvitamise üldpõhimõtetega.

68. 1. jaanuaril 2015. aastal jõustus süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus. 7. detsembri 2016. aasta otsuses nr 3-3-1-30-16 selgitas Riigikohus, et kuni nimetatud seaduse jõustumiseni lahendasid halduskohtud kohtueelses kriminaalmenetluses võetud meetmest tulenevaid kahjunõudeid põhiseaduse §-i 25 või riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel. Kuid pärast süüteomenetlusega tekitatud kahju hüvitamise seaduse jõustumist tuli järgida nimetatud seaduses sätestatud korda ja maakohtud olid pädevad selliseid nõudeid lahendada. Lisaks oli seadusel § 23 lõike 3 alusel tagasiulatuv jõud.

69. Asi nr 3-3-1-34-16 käsitles jälitustoimingutega tekitatud kahju hüvitamist asjaoludel, kus riigi kohtud olid tunnistanud ebapiisavalt põhistatud jälitustoimingu load ja nende lubade alusel tehtud toimingud õigusvastaseks (vt punkti 61 eespool). 13. juuni 2016. aasta määruses leidis Riigikohus, et kuna kõnealused jälitustoimingud tunnistati ebaseaduslikuks, siis on selles osas tegemist süüteomenetlusega tekitatud kahju hüvitamise seaduse § 7 lg 1 alusel hüvitatava kahjuga. SKHS § 11 lg 2 kohaselt on isiku kodu ja eraelu puutumatus ning sõnumi saladuse süüline rikkumine mittevaralise kahju hüvitamise aluseks. Seejuures mittevaralise kahju tekkimist eeldatakse (lg 3 ls 1). Samuti rõhutas Riigikohus, et kui kriminaalkohus on kriminaalmenetluse toimingu õiguspärasuse (õigusvastasuse) juba lahendanud ja see lahend on lõplik, on see hüvitist määravale halduskohtule siduv. Riigikohus kordas, et üksnes erandjuhul, kui isikul puuduvad võimalused nõuda kriminaalmenetluse toimingu õigusvastasuse tuvastamist n-ö põhimenetluses, on kahju hüvitamise taotlust lahendav menetleja pädev kahjunõude lahendamisel hindama ka kriminaalmenetluse toimingute või otsustuste õiguspärasust.

## ÕIGUSKÜSIMUSED

### I. KAEBUSTE LIITMINE

70. Kooskõlas kohtureeglite 42. reegli lõikega 1 otsustab EIK kaebused liita, võttes arvesse nende faktilisi ja õiguslikke sarnasusi.

### II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 6 VÄIDETAV RIKKUMINE

71. Kaebajad kaebasid, et kõnealuse ebamõistlikult pika kriminaalmenetlusega rikuti nende õigusi konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel, mille asjasse puutuv osa on sõnastatud järgmiselt.

„1. „Igaühel on [...] temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele [...] kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul [...] kohtus.“

72. Riik vaidles sellele väitele vastu.

### A. Vastuvõetavus

73. EIK märgib, et kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. EIK märgib veel, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel alustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

### B. Sisu

#### 1. Poolte väited

##### (a) Kaebajad

74. Kaebajad, välja arvatud kolmas kaebaja ja äriühingust kaebajad, nõustusid Riigikohtu pakutud ajaga, millest alates arvutada menetluse pikkust.

75. Kolmas kaebaja ja äriühingust kaebajad väitsid, et algusajaks tuleks lugeda 2. augustit 2004, mil algas jälitustegevus kolmanda kaebaja suhtes. Need toimingud olid osa ka kahe äriühingust kaebaja suhtes toimetatud menetlusest. Selles osas viitasid nad kohtuasjale *Šubinski vs. Sloveenia* (nr 19611/04, 18. jaanuar 2007) ja väitsid, et menetlus võib isikut oluliselt mõjutada isegi siis, kui teda ei ole tehtud toimingutest teavitatud või kui ta ei ole nendest teadlik. Lisaks väitsid nad, et kolmas kaebaja oli juba varem kahtlustanud, et ta on jälgimise all. Selles osas viitasid nad asjaolule, et teine kaebaja oli võimaliku jälitustegevuse pärast muret tundnud juba 2000. aastal, ja nimetasid, et kolmandale kaebajale helistas üks teine süüdistatav asjas, E. T., kes 24. septembril 2006. aastal rääkis, et ta kahtlustas enda jälgimist.

76. Kaebajad tunnistasid, et kohtuasi oli üldiselt tavalisest õiguslikult keerukam. Esimene kaebaja väitis, et teda puudutav osa ei olnud keeruline. Kaebajad väitsid, et ametiasutuste tegevuse tõttu tundus asi keerulisem. Ükski kaebajatest ei arvanud, et asi oli tõenduslikult äärmiselt keeruline. Nad väitsid, et kriminaaltoimik oli ebamõistlikult mahukas ja kehvasti üles ehitatud ega sidunud tõendeid konkreetsete süüdistustega ning et süüdistusakt oli halva kvaliteediga, mis suurendas kaitsjate töökoormust ja pikendas menetlust. Esimene kaebaja, teine kaebaja ja neljas kaebaja vaidlesid vastu väitele, et toimikus olnud lisamaterjal oli vajalik kaitseõiguste teostamiseks.

77. Esimese ja teise kaebaja kohaselt ei olnud riigi väide seisakute puudumise kohta enne maakohtu menetlust põhjendatud. Harju Maakohtu menetluses esinenud viivitused põhjustas riik. Neljas kaebaja aga leidis, et seisakuid üldse polnud. Kõik kaebajad, välja arvatud neljas kaebaja, väitsid ka, et viivitus, mis tulenes sellest, et ringkonnakohus ei määranud kuueks kuuks istungeid, ei olnud vajalik ja seda ei põhjendatud.

78. Neljas kaebaja nentis, et maakohus ei määranud istungeid piisavalt pikka aega ette. Teine kaebaja märkis, et tema ei olnud istungite ajakava plaanimise vastu.

79. Neljas kaebaja väitis, et kuna E. T. asja ülejäänud kriminaalasjast ei eraldatud, siis see pikendas menetlust teiste kaebajate suhtes. Esimene kaebaja märkis, et ka tema



asja – mis ei olnud nii mahukas, sest kõnealuseid sündmusi ja tõendeid oli vähem ning puudus sisuline ühisosa teiste süüdistatavate asjaga – ei eraldatud ülejäänud menetlusest, kuigi taotlus selleks esitati. Esimese kaebaja sõnul tuleks menetluse kestust vaadata seega tema konkreetse asja valguses.

80. Kolmas kaebaja, äriühingust kaebajad ja neljas kaebaja märkisid, et kuna altkäemaksusüüdistus kvalifitseeriti ümber pistise andmiseks ja võtmiseks, mis on väiksem süütegu – nende kahe kvalifikatsiooni vahe on see, et altkäemaks nõuab ebaseaduslikke toiminguid ametiseisundit kasutades, aga pistis ei nõua –, kulutati asjatult aega vaidlemisele selle üle, kas ametiisikud tegid vastutasu eest ebaseaduslikke toiminguid.

81. Kõik kaebajad olid ühel meelel, et neile ei saa ette heita menetluse asjatut venitamist.

82. Kõik kaebajad väitsid, et neil oli palju kaalul. Asi oli eriti tähtis, sest see oli Eesti suurim korruptsiooniprotsess, milles süüdistati tippametnikke ja mis pälvis ennenägematult suurt meedia tähelepanu. Kaebajate maine ja karjäär (poliitiline karjäär, karjäär äritegevuses ja avalikus teenistuses) olid kaalul ning äriühingutel oli oht kaotada oma äritegevus. Teine kaebaja lisas, et elukohast lahkumise keelu tühistamine (vt punkti 33 eespool) ei olnud menetluse pikkuse seisukohast oluline.

#### (b) Riik

83. Riigi väitel ei rikkunud kriminaalmenetluse pikkus konventsiooni artikli 6 lõikes 1 ette nähtud mõistliku aja nõuet. Riik tugines Riigikohtu põhjendustele (vt punkte 27–34 eespool) menetluse pikkuse arvutamise kohta. Riik viitas ka Riigikohtu analüüsidele, milles võeti arvesse asja keerukust, kaebajate ja riigi käitumist igas menetlusstaadiumis ning kaebajate jaoks kaalul olevaid huve. Riik märkis, et see oli senini suurim korruptsiooniprotsess Eestis.

84. Kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate kohta toonitas riik, et algusaeg ei saa olla 2. september 2004, mil kolmanda kaebaja suhtes alustati jälitustegevust – millest ta teadlik ei olnud – teises kriminaalmenetluses, mis hiljem lõpetati (vt punkte 8 ja 27 eespool). Riik lisas, et kahe äriühingu (mille nõukogu liige kolmas kaebaja oli) suhtes jälitustoimingu luba ei antud ning jälitustegevus puudutas üksnes kolmanda kaebaja isiklikku telefoninumbrit ja avalikes kohtades peetud vestlusi. Riigi hinnangul erines kaebajate nimetatud *Šubinski* kohtuasi (eespool viidatud) käesolevast asjast ega olnud seega asjakohane.

85. Riik väitis, et olukorras, kus erinevate süüdistatavate tegusid arutati õigustatult ja kõikehõlmavuse huvides ühes kriminaalmenetluses, tuli kriminaalasja keerukust hinnata tervikuna, mitte üksikute süüdistatavate seisukohast. Sellest tulenevalt oli õigustatud esimese kaebaja (kes pealgi ei nimetanud seda oma sisulises apellatsioonkaebuses) asja ülejäänud menetlusest mitte eraldada (vt punkti 18 eespool).

86. Kuigi Riigikohus märkis, et kriminaaltoimikus võis olla liiga palju materjali, leidis riik, et materjal lisati ajal, mil uurimine oli veel pooleli ja tõendatavate küsimuste üksikasjad ei olnud veel selged. Lisaks oli süüdistatavatel õigus tutvuda kogu kriminaaltoimikuga. Seega võis see materjal kaebajatele huvi pakkuda nende kaitse seisukohast ning kui seda ei oleks lisatud, oleksid kaebajad võinud väljajätu vaidlustada.

Mis puudutab Riigikohtu kriitikat süüdistusakti kvaliteedi kohta (vt punkti 31 eespool), siis riigi väitel oli see mõeldud juhendiks tulevikus.

87. Riik väitis ka, et kriminaalsüüdistuse ümberkvalifitseerimine altkäemaksu andmisest ja võtmisest pistise andmiseks ja võtmiseks ei mõjutanud menetluse pikkust. Mõlemad süüteod kuulusid peitkuritegude alla ning nende süütegude kohta tõendite kogumine oli raske ja aeganõudev.

88. Riik märkis ka, et kuigi kaebajatele ja nende kaitsjatele ei saa ette heita kaitseõiguse teostamist (näiteks erinevate taotluste esitamine ja kriminaaltoimikuga tutvumine seitsme kuu jooksul), haigestumist ega puudumist muudel isiklikel põhjustel, mõjutasid nende teod objektiivselt vaadatuna menetluse kogupikkust. Ning kaebajate käitumist ei saa ka riigi süüks panna. Samuti märkis riik, et mitmel korral vaidlesid istungiaegade pikaks ajaks ette plaanimisele vastu just kaitsjad (vt punkti 17 eespool) ning apellatsioonimenetlus peatati vähemalt kolmeks kuuks sellepärast, et kaitsjad ei leidnud kõigile sobivaid kuupäevi (vt punkti 21 eespool).

89. Kaebajate jaoks kaalul olevaid huve arvesse võttes ei eitanud riik, et kahtlemata oli asi Eesti jaoks oluline. Asi pälvis avalikkuse tähelepanu ja kriminaalmenetlus oli kaebajatele loomulikult koormav, kuid kaebajad selle üle riigi kohtutes ei kaevanud. Riik väitis, et igal juhul ei olnud asi niivõrd oluline või delikaatne, et seda saaks käsitleda kiireloomulise või prioriteetsena EIK-i praktika tähenduses.

## 2. EIK-i hinnang

### (a) Üldpõhimõtted

90. EIK kordab, et kriminaalasjades hakkab konventsiooni artikli 6 lõikes 1 nimetatud „mõistlik aeg“ kulgema isiku „süüdistamisega“: see võib olla asja kohtusse jõudmisele eelnev kuupäev, näiteks vahi alla võtmise aeg, isikule tema süüdistamisest ametlikult teavitamise aeg või kohtueelse uurimise alustamise aeg (vt *Malkov vs. Eesti*, nr 31407/07, punkt 56, 4. veebruar 2010). „Kriminaalsüüdistus“ eksisteerib hetkest, mil pädev ametiasutus ametlikult teavitab isikut kuriteo toimepaneku süüdistusest või mil tema olukorda mõjutavad oluliselt ametiasutuste toimingud, mis tulenevad isiku suhtes esitatud kahtlustusest (vt *Ibrahim jt vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 50541/08 ja veel 3, punkt 249, 13. september 2016).

91. Menetluse pikkuse mõistlikkust tuleb hinnata kohtuasja asjaolude valguses ning võttes arvesse järgmisi kriteeriume: kohtuasja keerukus ning kaebaja ja asjaomaste ametivõimude tegevus (vt muu hulgas *Pélissier ja Sassi vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 25444/94, punkt 67, EIK 1999-II). Lisaks saab mõistliku aja nõude täitmata jätmise tuvastamist õigustada vaid riigipoolsete viivitustega (vt *Pedersen ja Baadsgaard vs. Taani* [suurkoda], nr 49017/99, punkt 49, EIK 2004-XI).

### (b) Põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas

#### (i) Arvesse võetav ajavahemik

92. EIK märgib, et esimene, teine ja neljas kaebaja nõustused Riigikohtu pakutud ajaga, millest alates arvutada menetluse pikkust (vt punkti 28 eespool). EIK ei pea

vajalikuks asuda teistsugusele seisukohale.

93. Kuid kolmas kaebaja ja äriühingust kaebajad väitsid, et nende puhul peaks algusaeg olema Riigikohtu otsustatust varasem.

94. EIK ei nõustu täielikult kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate väitega, et algusajaks tuleks lugeda varasemas kriminaalmenetluses tehtud jälitustoimingute alguspäeva. Peale selle, et kaebajad nimetasid üldisi kahtlusi ja viitasid teistele isikutele, kes kahtlustasid enda jälgimist (vt punkti 75 eespool), ei väitnud nad, et kolmas kaebaja ise oli enda suhtes tehtud jälitustoimingutest teadlik või et need toimingud mõjutasid teda oluliselt muul viisil alates 2. augustist 2004. Sellest tulenevalt nõustub EIK, et asjaomane ajavahemik algas Riigikohtu tuvastatud ja riigi kinnitatud kuupäevadel.

95. Kriminaalmenetlus lõppes 30. juunil 2014. aastal, mil Riigikohus tegi kaebajaid süüdimõistva otsuse.

96. Seega kestis kriminaalmenetlus kaheksa aastat, üheksa kuud ja viis päeva teise kaebaja suhtes, seitse aastat, kaheksa kuud ja kakskümmend kaheksa päeva esimese kaebaja, teise äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja suhtes (seoses teatud kuriteosündmustega), kuus aastat, üheksa kuud ja üksteist päeva esimese äriühingust kaebaja ja kolmanda kaebaja suhtes (seoses muude kuriteosündmustega) ning kuus aastat, kaheksa kuud ja kakskümmend üks päeva neljanda kaebaja suhtes. Nimetatud ajavahemikud hõlmasid uurimisstaadiumi ja aega, mis kulus kaebajate asja arutamisele kolmes kohtuastmes.

(ii) *Menetluse pikkuse mõistlikkus*

97. EIK märgib, et käesolevas asjas oli kriminaalmenetlus märkimisväärselt pikk, jäädes erinevate kaebajate puhul kuue aasta ja kaheksa kuu ning kaheksa aasta ja üheksa kuu vahele. Sellest ajast kestis kohtueelne menetlus umbkaudu poolteist aastat kuni kolm ja pool aastat olenevalt kaebajast ja ajast, millest alates võib arvutada artikli 6 lõikes 1 nimetatud mõistlikku aega. Kohtueelses menetluses anti kaebajatele ligikaudu seitse kuud (2008. aasta märtsist novembrini) aega kriminaaltoimikuga tutvumiseks ning kahe süüdistatava puutumatus eest äraõtmiseks Riigikogu poolt kulus umbes kolm ja pool kuud (2008. aasta detsembrist 2009. aasta märtsini). Maakohtu menetlus kestis ligikaudu kolm aastat ja kolm kuud, ringkonnakohtu menetlus umbes ühe aasta ning Riigikohtu menetlus umbes kümme kuud.

98. EIK märgib, et menetluse pikkust ja kaebajate sellekohast kriitikat arvestades hindas Riigikohus äärmiselt põhjalikult erinevaid menetlusstaadiume ja menetlusosaliste käitumist, et teha kindlaks, kas menetlus ületas mõistliku aja piire. Seejuures andis Riigikohus kuupäevalise ülevaate kohtueelsest ja kohtumenetlusest ning kohaldas EIK-i väljakujunenud praktikas ette nähtud asjaomaseid kriteeriume (kohtuasja keerukuse, menetlusosaliste käitumise ja kaalul olevate huvide hindamise kohta). Kuigi Riigikohus asus seisukohale, et ehkki kriminaalmenetlus oli väga lähedal mõistliku menetlusaja ületamisele, lõpetati see mõistliku aja jooksul, tõi Riigikohus välja mõningase kriitika, kuidas menetlust oleks saanud paremini läbi viia. EIK märgib, et riik tugines suuresti Riigikohtu seisukohale, mis toetas riigi argumenti, kuid kaebajad väitsid, et mõistlikku aega ületati ning rõhutasid peamiselt Riigikohtu esile toodud kriitikat.

99. EIK-i arvates oli kõnealune kriminaalasi märkimisväärselt keeruline. See ei hõlmanud üksnes mitut süüdistatavat, vaid puudutas peitkuritegusid ehk pistise andmist ja võtmist, mida iseloomustas kõrgetasemeline konspiratsioon ja erinevate isikute keerulised käitumismustrid, mis omakorda raskendas väidetavate kuritegude kohta tõendite kogumist ja esitamist. Lisaks tuli asjas üle kuulata arvukalt tunnistajaid. Sellest tulenevalt on mõistetav, et uurimine, tõendite analüüsimine ja esitamine ning sellele järgnev kohtumenetlus olid aeganõudvad. EIK leiab, et olukorras, kus kriminaalmenetlus hõlmab mitme süüdistatava tihedalt seotud tegusid ja kus asjade eraldamine ei ole võimalik või menetluslikult mõistlik (sealhulgas kaitseõiguse seisukohast, vt punkti 18 eespool), tuleb asja keerukust hinnata tervikuna, mitte iga süüdistatava seisukohast eraldi.

100. Ametivõimude käitumise kohta märgib EIK esiteks, et ükski kaebajatest ei väitnud, et kohtueelses menetluses või Riigikohtu menetluses esines seisakuid. Olenemata märkimisväärselt pikast kohtueelsest menetlusest ei saa EIK kohtuasja asjaoludest järeldada midagi, mis vihjaks, et uurimisasutus või prokuratuur tegutses kohatult või ei täitnud oma kohustusi muul viisil kohase hoolsusega alates hetkest, mil kaebajad menetlusosalisteks said. Lisaks väitsid esimene ja teine kaebaja maakohtu menetluse kohta, et selles staadiumis esines seisakuid, kuid nad ei täpsustanud, millal need seisakud täpselt esinesid ja milliste asjaolude tõttu. Mis puudutab kaebajate kriitikat viivituste kohta, mis tulenesid asjaolust, et ringkonnakohtu istungite aegu ei suudetud kindlaks määrata, siis märgib EIK, et Riigikohus selgitas spetsiaalselt, et ei olnud võimalik leida istungiaegu, mis oleks sobinud kõikidele kaitsjatele (vt punkte 21 ja 32 eespool). EIK võtab arvesse, et niivõrd tähtsa menetluse istungiaegade kindlaksmääramine ei olene üksnes kohtutest, vaid arvestada tuleb ka kaitsjate ja nende võimalikkusega kohale ilmuda.

101. EIK võtab eriti arvesse Riigikohtu kriitilisi kommentaare süüdistusakti esitamise, kriminaaltoimiku koosseisu ja ülesehituse ning maakohtu istungite plaanimise ja korralduse kohta (vt punkti 31 eespool). Samas märgib EIK, et kuigi Harju Maakohus – olles teadlik ebamõistlikult pika menetluse ohust – võttis meetmeid menetluse kiirendamiseks (vt punkti 17 eespool seoses tunnistajate ülekuulamisega), tegi maakohus otsused pidada istungeid kõige rohkem kolmel päeval nädalas, mitte plaanida istungeid rohkem kui aastaks ette ja olla paindlik kaitsjate kohtusse ilmumata jäämise suhtes kaebajate taotlusel või huvides. Seoses kriitikaga süüdistusakti kvaliteedi, kriminaaltoimiku koosseisu ja (kaebajate nimetatud) süüteo ümberkvalifitseerimise kohta altkäemaksu andmisest ja võtmisest pistise andmiseks ja võtmiseks ei leia EIK, et ükski nendest toimingutest menetluse üldisema tausta valguses pikendas menetlust niivõrd, et oleks eraldivõetuna määrava tähtsusega olnud. Kuigi E. T. asja menetlusest eraldamine (vt punkti 31 eespool) oleks mõjutanud tema suhtes toimetatud menetluse pikkust, ei saa EIK spekuloida võimaliku mõju üle kaebajate suhtes toimetatud menetluse pikkusele. Nagu eespool märgitud, vaidlesid esimese kaebaja asja ülejäänud menetlusest eraldamisele vastu teiste kaebajate kaitsjad (vt punkti 18 eespool). Nagu märkis riik, millele esimene kaebaja vastu ei vaieldud, ei käsitletud ta seda küsimust Riigikohtus (vt punkti 85 eespool).

102. EIK ei näe põhjust leida vastupidiselt Riigikohtu seisukohale (mida kinnitas ka riik), mille järgi ei saa kaebajatele ette heita kriminaalmenetluse kohatut pikendamist.

103. EIK võtab arvesse, et pikk kriminaalmenetlus pidi kahtlemata kaebajate jaoks kurnav olema, eriti arvestades meedia kõrgendatud huvi asja vastu. Kuid EIK ei arva, et kaebajate poliitiline seisund või ametikoht avalikus teenistuses või nende tuntus ärimeestena oleks iseenesest andnud alust pidada nende asja prioriteetseks, isegi kui riigisisene õigussüsteem sellist kohtlemist oleks võimaldanud. Selles kontekstis juhib EIK tähelepanu eespool esitatud seisukohale, et käesolevas asjas ei esinenud seisakuid ega viivitusi. EIK märgib, et kui teise kaebaja kahekuuline vahi all viibimine välja arvata, siis kaebajaid kinni ei peetud (vrd *Kalashnikov vs. Venemaa*, nr 47095/99, punkt 132, EIK 2002-VI), samuti ei väitnud nad, et elukohast lahkumise keeld, mis 17. veebruaril 2010. aastal tühistati (vt punkti 33 eespool), mõjutas neid eriti raskelt.

104. Menetluse pikkuse üldhinnangu alusel asub EIK seisukohale, et menetlus ei ületanud aega, mida võib kohtuasja konkreetsetel asjaoludel mõistlikuks pidada. Sellest tulenevalt leiab EIK, et konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ei ole rikutud.

### III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

105. Teine ja kolmas kaebaja ning esimene ja teine äriühingust kaebaja kaebasid, et Riigikohtu poolt jälitustoimingu lubade tagantjärele põhjendamine rikkus nende õigusi konventsiooni artikli 8 alusel, mis on sõnastatud järgmiselt.

„1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.”

106. Riik vaidles sellele väitele vastu.

#### A. Vastuvõetavus

1. *Poolte väited esimese ja teise äriühingust kaebaja ohvri staatuse kohta*

(a) **Riik**

107. Riigi väitel on kaebus äriühingust kaebajate suhtes *rationae personae* vastuvõetamatu. Kuigi teatud asjaoludel võib artikliga 8 tagatud õigusi käsitleda õigusena äriühingu asukoha, filiaali või muude äriruumide austamisele, siis praeguses asjas sellist riivet ei esinenud. Jälitustoimingu lubasid (seoses varjatud jälgimise, telefonikõnede ja sõnumite pealtkuulamisega) ei väljastatud äriühingust kaebajate suhtes, vaid üksnes kolmanda kaebaja suhtes, kelle vestlusi oma isikliku telefoni vahendusel – lubade andmise ajal arvati, et see oli tema isiklik telefon – või teiste isikutega avalikes kohtades pealt kuulati. Jälgimise sihtmärgiks ei olnud äriühingute telefonid, samuti ei jälgitud salaja äriühingute töötajaid või nõukogu liikmeid üldiselt. Seega ei tehtud äriühingust kaebajate suhtes ühtegi jälitustoimingut. Riik märkis, et teise äriühingust kaebaja esitatud pealtnäha uus teave (vt punkti 108 allpool) ei muutnud

riigi seisukohta, kuna isik, kelle nimele number oli registreeritud, ei omanud tähtsust. Igal juhul olid jälitustoimingud suunatud üksnes kolmandale kaebajale ja puudutasid telefoninumbrit, mille kasutajana teati vaid teda (mitte äriühingu personali üldiselt).

**(b) Kaebajad**

108. Äriühingust kaebajad väitsid, et kolmanda kaebaja, kes oli nende nõukogu liige, jälgimine mõjutas neid otseselt ja isiklikult. Sellest tulenevalt olid nad *de facto* konventsiooni artiklis 8 sätestatud õiguste rikkumise ohvrid. Ei olnud võimalik eristada äriühingute juhtivtöötajaid ja äriühinguid endid. Lisaks pärast oma seisukoha EIK-ile esitamist teavitas teine äriühingust kaebaja EIK-i uuest faktist – asjaomase mobiilsideoperaatori esitatud andmetel oli telefoninumber, mida pealt kuulati, aastatel 2003–2008 registreeritud teise äriühingust kaebaja, mitte kolmanda kaebaja nimele. Igal juhul tehti jälitustoiminguid äriühingust kaebajate suhtes toimuva kriminaaluurimise kontekstis.

2. *EIK-i hinnang äriühingust kaebajate ohvri staatusele*

109. Konventsiooni artikli 34 asjakohane osa on sõnastatud järgmiselt:

„Kohus võib vastu võtta kaebusi igalt üksikisikult, vabaühenduselt ja isikurühmalt, kes väidavad, et nad on konventsioonis ja selle protokollides sätestatud õiguste konventsiooniosalise poolt toimepandud rikkumise ohvriks. [---]”

110. Eraelu kohta on EIK varem leidnud, et võib kahtluse alla seada, kas juriidilisel isikul võib olla eraelu artikli 8 tähenduses. Kuid võib öelda, et juriidilise isiku post ja muud teated on hõlmatud sõnumi kontseptsiooniga, mis kehtib võrdväärselt era- ja äriruumidest pärinevatele teadetele. EIK on varem nõustunud, et jälitustoimingute kontekstis on juriidilistel isikutel õigus artikliga 8 sätestatud kaitsele ja seega võivad nad selle artikli alusel väita end olevat ohvrid (vt *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev vs. Bulgaaria*, nr 62540/00, punkt 60, 28. juuni 2007).

111. Käesolevas asjas anti jälitustoimingu load kolmanda kaebaja suhtes, kes tegutses kahe äriühingust kaebaja nõukogu liikmena. Riik ja äriühingust kaebajad vaidlevad selle üle, kas pealtkuulatavad telefonid olid kolmanda kaebaja isiklikus kasutuses või kas vähemalt üks telefonidest oli registreeritud teise äriühingust kaebaja nimele. Poolte vahel puudub vaidlus selle üle, et telefonide pealtkuulamisega saadud teavet kasutati ka äriühingust kaebajate süüdimõistmisel, sest leiti, et kolmas kaebaja oli (pistise andmisel) tegutsenud äriühingust kaebajate huvides, kes said ebaseaduslikest toimingutest kasu (vt punkti 56 eespool).

112. EIK leiab, et olukord, kus jälitustoimingule allutatud isik on ka juriidilise isiku juhatuse liige, ei tähenda automaatselt selle juriidilise isiku artikliga 8 tagatud õigustesse sekkumist. Kuid praeguse asja konkreetsetel asjaoludel ja arvestades, et kolmas kaebaja äriühingust kaebajate nõukogu liikmena tegutses pistise andmisel ka nende äriühingute huvides, ei näe EIK põhjust eristada kolmanda kaebaja kui eraisiku ja äriühingust kaebajate kui juriidiliste isikute sõnumeid (vrd *Wieser and Bicos*

*Beteiligungen GmbH vs. Austria*, nr 74336/01, punkt 45, EIK 2007-IV). Seda seisukohta ei muuda asjaolu, et nende kahe äriühingust kaebaja suhtes jälitustoimingu lube ametlikult ei antud. Sellest tulenevalt saavad äriühingust kaebajad väita, et on ohvrid konventsiooni artikli 34 mõttes.

3. *EIK-i üldine seisukoht artikli 8 alusel esitatud kaebuse vastuvõetavuse kohta*

113. EIK märgib, et kaebajate kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses.

114. EIK märgib, et kuigi riik tõi välja muid kaebajatele kättesaadavaid õiguskaitsevahendeid (vt punkti 124 allpool), ei esitanud riik riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise vastuväidet, mistõttu EIK leiab, et kaebus ei ole vastuvõetamatu ka muudel alustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

## **B. Sisu**

### *1. Poolte väited*

#### **(a) Kaebajad**

115. Kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate arvates on käesolev kohtuasi peaaegu identne *Dragojević'i* kohtuasjaga (*Dragojević vs. Horvaatia*, nr 68955/11, 15. jaanuar 2015). Nad väitsid, et KrMS-i §-i 145 alusel peavad jälitustoimingu load olema põhistatud. Kuna kõnealused määrused ei olnud piisavalt põhistatud, siis ei saanud kaebajate õigustesse sekkumine olla seadusega kooskõlas ning see ei täitnud ettenähtavuse nõuet. Selles kontekstis ei olnud oluline, et Riigikohtu otsus tehti pärast EIK-i otsust *Dragojević'i* asjas. Riigikohtu kohtuniku Kergandbergi eriarvamusele viidates (vt punkti 41 eespool) väitsid nad veel, et Riigikohtu lahendus, millega jälitustoimingu lubasid põhistati tagantjärele, avas ukse meelevaldsusele ja muutis radikaalselt Riigikohtu varasemat käsitlust.

116. KrMS-i §-ile 114 viidates väitis teine kaebaja, et Eesti õigus ei nõudnud jälitustoimingu lubade põhistamist, mistõttu ei täitnud riigisisene õigus seaduse kvaliteetsuse nõuet. See omakorda tähendas, et load ei olnud seadusega kooskõlas. Oma väite toetuseks viitas ta asjaomase regulatsiooni muutmisele 1. jaanuaril 2013. aastal (vt punkti 53 eespool), mis tähendas, et jälitustoimingu lubade ebapiisava põhistatuse tagajärjel ei ole tõendid lubatavad. Teine kaebaja ei nõustunud Riigikohtu väitega, et jälitustoimingu loa ebapiisav põhistatus ei ole samastatav loa puudumisega. Ta leidis, et see erineb Riigikohtu varasemast praktikast. Selles kontekstis tugines ta kohtuniku Kergandbergi eriarvamusele (vt punkti 41 eespool). *Dragojević'i* asjas puudus Horvaatias väljakujunenud kohtupraktika selles küsimuses. Kuid olenemata asjaolust, et käesolevas asjas oli riigisisene kohtupraktika olemas, hakkas Riigikohus jälitustoimingute vajalikkust tagantjärele põhistama. Teine kaebaja kahtles jälitustoimingute vajalikkuses oma asjas ja selles, kas Riigikohus oli jälitustoimingutega saanud tõendite lubatavuse hindamisel võtnud arvesse eraelu aspekti. Ta märkis, et riik

ei esitanud näiteid kohtupraktikast muude õiguskaitsevahendite kohta, mis oleksid võimaldanud privaatsust puudutavate küsimuste käsitlemist riigi kohtutes (vt punkti 124 allpool).

(b) **Riik**

117. Riik väitis, et riigisisese õiguse alusel peavad jälitustoimingu load olema põhistatud (KrMS-i § 145 koosmõjus KrMS-i §-dega 110–114). Seda kinnitas ka Riigikohus käesolevas asjas (vt punkti 36 eespool).

118. Riik märkis, et kõik jälitustoiminguteks loa andvad määrused käesolevas asjas sisaldasid põhimõtteliselt KrMS-i §-iga 145 nõutud andmeid, sealhulgas viiteid konkreetsetele prokuratuuri taotlustele, konkreetsetele süütegudele, milles kaebajaid kahtlustati, ning sellele, millisteks konkreetseteks jälitustoiminguteks, kelle suhtes ja milliseks ajavahemikuks olid load antud. Kuid riik möönis, et jälitustoimingu lubade algne põhistus oli kasin ja standardsete väljenditega. Selle tõttu pidas Riigikohus seda ebapiisavaks.

119. Riik märkis, et 2008. aastal rõhutas Riigikohus, et jälitustoimingute õiguspärasuse tagantjärele kontroll (tõendite lubatavuse uurimisel) on oluline põhiõiguste tagatis (vt punkti 57 eespool). Kuid puudus varasem kohtupraktika ebapiisavalt põhistatud jälitustoimingu lubade praktiliste tagajärgede kohta ning käesolev asi oli esimene riigisisene kohtuasi, milles Riigikohus seda käsitles. Sellest tulenevalt erines käesolev asi *Dragojević*'i asjast, sest Riigikohtu otsus ei erinenud varasemast riigisisest kohtupraktikast.

120. Riigi väitel piisas õiguspärasuse eel- ja järelkontrollist koosmõjus kohaseks tagatiseks artiklis 8 ette nähtud õigustesse meelevaldselt sekkumise vastu. Riik rõhutas eriti, et jälitustoimingute õiguspärasuse tagantjärele kontroll (mis võimaldas kontrollida, kas kohustuslik eelkontroll oli toimunud) oli Eestis tõhusaks osutunud. See kehtis asjadele, milles kohtud olid kohustatud kontrollima, kas jälitustoimingu lubade eeltingimused olid täidetud (näiteks hinnates, kas luba oli kirjalik, vt punkti 60 eespool), või milles kohtud kontrollisid, kas tehtud jälitustoimingud olid tegelikult loaga kooskõlas. Riik viitas riigisisesele kohtupraktikale, milles Riigikohus oli tunnistanud jälitustoimingu load õigusvastaseks, kui oli tagantjärele kontrolli käigus tuvastanud, et lubade andmise ajal ei järgitud *ultima ratio*-põhimõtet (vt punkti 62 eespool). Asjaomased ametivõimud olid teadlikud, et lubade ebapiisava põhistatuse tõttu võib *ultima ratio*-põhimõtte järgimise tagantjärele kontroll võimatuks osutada, mistõttu ei pruugi tõendid lubatavad olla. Selle asjaolu valguses ei jätnud tagantjärele kontroll ruumi meelevaldsusele.

121. Riik märkis, et kooskõlas alates 1. jaanuarist 2013 kehtiva uue jälitustoimingu lubade regulatsiooniga on algsete lubade ebapiisava põhistatuse tagajärjeks nüüd jälitustoimingutega saadud tõendite lubamatus (vt punkti 53 eespool). Riik rõhutas, et uus regulatsioon ei tähenda, et varasem regulatsioon või selle tõlgendus ei olnud konventsiooniga kooskõlas. Igal juhul tehti *Dragojević*'i otsus, mis oli esimene ebapiisavalt põhistatud jälitustoimingu lubade tagajärgi käsitlev EIK-i otsus pärast käesolevas asjas lõpliku otsuse tegemist ja sellest tulenevalt ei saanud Eesti Riigikohus tol ajal selle järeldusi arvesse võtta.

122. Antud asjas uuriti jälitustoimikuid kõigis kolmes kohtuastmes. Riigikohus asus



seisukohale, et KrMS-i §-ist 110 tulenevad tingimused, sealhulgas *ultima ratio*-põhimõtte järgimine, olid jälitustoimingu lubade andmise ajal täidetud (vt punkte 38 ja 39 eespool). Sellest tulenevalt sai järeldada, et jälitustoiminguks loa andnud asutused olid enne loa andmist kontrollinud kõiki viidatud asjaolusid.

123. Riik märkis, et *Dragojević*'i kohtuotsuses välja toodud kriitika – selle kohta, et jälitustoimingutest tulenevaid küsimusi oli võimalik vaidlustada vaid kriminaalmenetluses, milles hinnang piirdus tõendite lubatavusega ega käsitletud sisuliselt artikli 8 nõudeid konventsiooni alusel – ei ole kohaldatav Eesti kontekstis. KrMS-i §-i 110 eesmärk oli tagada, et jälitustoimingutest tulenevad sekkumised oleksid kooskõlas õigusega eraelu puutumatusel. Riigikohus oli ka kinnitanud, et KrMS-i §-s 110 sätestatud eeltingimuste eesmärk oli tagada nii kahtlustatavate privaatsus kui ka kaitseõigus (vt punkte 35 ja 58 eespool). Kuid riik märkis, et kaebajad ise tõstasid lubade ebapiisava põhistatuse küsimuse eelkõige seoses tõendite lubatavusega ning seega pidid riigi kohtud lahendama selle küsimuse. Sellest olenemata hindas Riigikohus kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohus jälitustoimingute riigisisese regulatsiooni kooskõla põhiseaduses ja konventsioonis sätestatud tagatistega (vt punkti 40 eespool). Riigikohus leidis, et kohtuasja konkreetsetel asjaoludel ei sekkunud jälitustoimingu ülemäära teise ja kolmanda kaebaja põhiõigustesse.

124. Lisaks märkis riik, et *Dragojević*'i kohtuotsuses kommenteeris EIK, et talle ei esitatud teavet riigisiseste õiguskaitsevahendite kohta, mis võisid kaebajatele kättesaadavad olla (vt eespool viidatud *Dragojević*, punkt 100). Riik kinnitas, et sellised õiguskaitsevahendid on Eestis olemas. Kaebajatel oli võimalik vaidlustada nii asjaomased load kui ka nende alusel tehtud toimingud, kui neid oli jälitustoimingutest teavitatud või kui nad olid nendest muul viisil teada saanud (st hiljemalt siis, kui neile esitati kriminaaltoimik). Seda võis teha kohtueelses menetluses (seoses prokuratuuri lubadega, vt punkte 50, 51 ja 54 eespool) või alternatiivselt kohtumenetluses (seoses nii prokuratuuri lubade kui ka eeluurimiskohtuniku antud lubadega). Seejärel oli riigi kohtutel võimalik tunnistada kas load või nende alusel tehtud toimingud õigusvastaseks ning kaebajatel oli võimalik esitada mittevaralise kahju hüvitamise nõue halduskohtusse (enne 1. maid 2015, vt punkte 66–68 eespool) või maakohtusse (pärast 1. maid 2015 süüteo menetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel, vt punkte 68 ja 69 eespool). Raske oli ennustada, kui edukas võib olla kahjunõue, mis puudutab üksnes menetlusviga ehk ebapiisavalt põhistatud lubasid. Kuid kaebajad ei vaidlustanud otseselt lubasid või konkreetseid jälitustoiminguid, vaid tõstasid hoopis tõendite lubatavuse küsimuse.

## 2. EIK-i hinnang

### (a) Üldpõhimõtted

125. EIK kordab, et telefonivestlused kuuluvad eraelu ja sõnumite alla artikli 8 tähenduses. Nende jälgimine on sekkumine artikliga 8 tagatud õigustesse (vt *Malone vs. Ühendkuningriik*, 2. august 1984, punkt 64, A-seeria nr 82).

126. Sellist sekkumist saab õigustada artikli 8 lõikega 2 vaid juhul, kui see on kooskõlas seadusega, sellel on üks või mitu lõikes 2 nimetatud seaduslikku eesmärki ja see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik nimetatud eesmärgi või eesmärkide

täitmiseks. Järgmised üldpõhimõtted on kokku võetud kohtuotsuses *Roman Zakharov vs. Venemaa* [suurkoda], nr 47143/06, EIK 2015 (vt nimetatud kohtuotsuse punkte 228–234 ja seal nimetatud viiteid).

127. Väljend „kooskõlas seadusega“ nõuab, et vaidlustatud meetmel oleks alus riigisisese õiguses ja et see vastaks õigusriigi põhimõttele, mida on sõnaselgelt nimetatud konventsiooni preambulas ning mis kajastub artikli 8 esemes ja eesmärgis. Seega peab seadus vastama kvaliteedinõuetele: see peab olema puudutatud isikule kättesaadav ja selle tagajärjed peavad olema ettenähtavad (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 228).

128. Eelkõige jälitustoimingute kontekstis, näiteks sõnumite pealtkuulamisel, ei saa ettenähtavuse nõue tähendada, et isikul peaks olema võimalik ette näha, millal ametivõimud tõenäoliselt sõnumeid pealt kuulavad, et ta saaks oma käitumist vastavalt korrigeerida. Kuid kui täitevvõimu teostatakse salaja, on meelevaldsuse ohud ilmselged. Seega peab riigisisene õigus olema piisavalt selge, et isikud saaksid selgelt aru, millistel asjaoludel ja tingimustel on ametivõimudel õigus selliseid meetmeid kasutada (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 229).

129. Kuna puudutatud isikud ega laiem avalikkus ei saa kontrollida sõnumite pealtkuulamiseks võetud meetmeid, on täitevvõimule või kohtunikule antud piiramatult kaalutusõigus vastuolus õigusriigi põhimõttega. Järelikult peab seadus pädevale ametivõimule antud kaalutusõiguse ulatuse ja selle teostamise viisi kindlaks määrama piisavalt selgelt, et tagada isiku kohane kaitse meelevaldse sekkumise eest (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 230).

130. Selles kontekstis on EIK rõhutanud vajadust kaitsemeetmete järele. Kuna jälitustoimingute süsteem riigi julgeoleku kaitsmiseks võib demokraatiat õhnestada või selle isegi hävitada kaitsmise ettekäändel, peab EIK olema veendunud, et kuritarvituse eest kaitsmiseks on olemas kohased ja tõhusad tagatised. See hinnang oleneb kohtuasja kõikidest asjaoludest nagu võimalike meetmete olemus, ulatus ja kestus, meetmete määramise alused, meetmeteks luba andvad ja neid ellu viivad ning nende üle järelevalvet tegevad asutused, samuti riigisisese õigusega sätestatud heastamisvahendid (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 232). Jälitustoimingute kontrollimisel ja nende üle järelevalve tegemisel eristatakse kolme staadiumi: jälitusloa andmine, selle alusel toimingute tegemine ja tegevus pärast loa lõppemist. Esimese kahe staadiumi puhul tuleneb jälitustegevuse olemusest ja eesmärgist, et lisaks jälitustoimingutele peab ka nende kontrollimine toimuma isiku teadmata. Järelikult, kuna isik ise ei saa tõhusalt õiguskaitsevahendit kasutada ega vahetult osaleda võimalikus kontrollis, on oluline, et kehtestatud kord näeks isiku õiguste kaitsmiseks ette kohased ja võrdväärsed tagatised (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 233).

131. See on eriti oluline kindlakstegemisel, kas sekkumine oli demokraatlikus ühiskonnas seadusliku eesmärgi täitmiseks vajalik, kuna EIK on leidnud, et kodanike varjatud jälgimine on lubatud üksnes artikli 8 alusel niivõrd, kui võrd see on rangelt vajalik demokraatlike institutsioonide kaitsmiseks. Sellise vajaduse olemasolu ja ulatuse hindamisel on konventsiooniosalistel teatav kaalutusõigus. Kuid see õigus on allutatud Euroopa järelevalvele nii õigusaktide kui ka õigusakte kohaldavate otsustuste tähenduses (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 232).

(a) **Põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas**

132. EIK leiab ja pooled ei vaidle vastu, et käesolevas asjas kaebajate suhtes tehtud jälitustoimingud sekkusid nende konventsiooni artikliga 8 tagatud õigusesse eraelu austamisele ja sõnumite saladusele.

133. Mis puudutab õiguspärasuse küsimust, siis ei ole pooled seadnud kahtluse alla asjaolu, et jälitustegevuseks oli riigisisises õiguses alus olemas, nimelt kriminaalmenetluse seadustiku asjaomased sätted, mille kättesaadavus ei tekitanud käesolevas asjas mingeid probleeme. Ei ole vaidlustatud, et jälitustoimingute tegemist kriminaalmenetluse kontekstis võib näha seadusliku eesmärgina kaitsta avalikku korda ning teiste isikute õigusi ja vabadusi.

134. EIK märgib ka, et ei ole tema ülesanne anda üldist hinnangut jälitustegevust lubavatele Eesti õigusaktidele. Kaebajad kaebasid konkreetsete episoodide üle, mil jälitustoiminguid tehti seoses nende suhtes toimetatava kriminaalmenetlusega. Kaebused keskendusid eelkõige sellele, et erinevateks jälitustoiminguteks loa andnud eeluurimiskohtunikud ja prokuratuur ei täitnud riigisisises õiguses sätestatud otsustuste põhendamise nõuet. Kaebajate sõnul tähendas see, et sekkumine ei olnud kooskõlas seadusega, riigisisese õiguse tõlgendamist ja kohaldamist varjutas meelevaldsus ning jälitustoimingud ei olnud vajalikud.

135. EIK märgib, et jälitustoimingu loa annab kas prokuratuur või eeluurimiskohtunik (vt punkte 11, 47 ja 48 eespool). Riigisisese õiguse alusel ja Riigikohtu kinnitusel peavad mõlemat liiki load sisaldama põhjendusi selle kohta, miks on alust kahtlustada, et süütegu on toime pandud, ja et jälitustoiming on viimane abinõu (vt punkte 38, 39 ja 45 eespool). Sellest tulenevalt ei nõustu EIK teise kaebaja seisukohaga, et riigisisene õigus ei nõudnud jälitustoimingu loa põhistatust (vt punkti 116 eespool).

136. EIK on rõhutanud ka, kui oluline on jälitustoiminguks luba andva asutuse võimalikkus kontrollida „puudutatud isiku suhtes esineva põhjendatud kahtluse olemasolu, eelkõige seda, kas leidub fakte kahtlustamiseks isikut kuriteo või muu jälitustoiminguteks alust andva teo plaanimises või toimepanekus“ ning „kas taotletav pealtkuulamine vastab demokraatlikus ühiskonnas vajalikkuse nõudele [---] näiteks kas eesmärki oleks võimalik saavutada vähem piiravate meetmetega“ (vt eespool viidatud *Roman Zakharov*, punkt 260, ja eespool viidatud *Dragojević*, punkt 94). Selline kontroll koos nõudega näha jälitustoimingu loas ette asjaomased põhjendused tagab, et luba ei antaks meelevaldselt, ebaregulaarselt või seda kohaselt kaalumata.

137. Olenemata nõudest, et load peavad sisaldama põhjendusi, miks leitakse, et on olemas põhjendatud kahtlus ja et *ultima ratio*-põhimõtet on järgitud, sisaldasid kaebajate asjas eeluurimiskohtunike antud load vaid pealiskaudseid ja deklaratiivseid tõdemusi ning prokuratuuri antud load ei olnud üldse põhistatud (vt punkte 12, 38 ja 39). Kuigi Riigikohus tunnistas, et jälitustoimingu load ei olnud kohaselt põhistatud, hindas ta, kas need seadusest tulenevad tingimused olid loa andmise ajal tegelikult täidetud. Riigikohus uuris vahetult kogu asjasse puutuvat teavet (sealhulgas jälitustoimiku materjale, loataotlusi) ning asus seisukohale, et asjaomased eeltingimused olid täidetud (vt punkte 37–39 eespool). Sellest tulenevalt pidas Riigikohus jälitustoimingutega saadud tõendeid lubatavaks.

138. EIK leiab, et kirjeldatud faktide ja õigusraamistiku alusel sarnaneb käesolev asi suuresti *Dragojević*'i kohtuasjaga, milles tõendite lubatavuse hindamisel aktsepteerisid riigi kohtud praktikat, millega algseid jälitustoimingu lubasid põhistati järelkontrolli käigus (vt eespool viidatud *Dragojević*, punktid 90–92 ja 95–96; vt ka *Matanović vs. Horvaatia*, nr 2742/12, 4. aprill 2017, ja *Bašić vs. Horvaatia*, nr 22251/13, 25. oktoober 2016).

139. EIK märgib, et riik tõi välja argumendid, miks tuleks käesolevat asja *Dragojević*'i asjast eristada. EIK tunnistab, et Eesti kohtusüsteemi kontekstis, milles Riigikohus võib tegutseda ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuna, hindas Riigikohus tõepoolest jälitustoimingute proportsionaalsust kaebajate suhtes. Riik andis ka ülevaate kaebajatele kättesaadavatest võimalikest õiguskaitsevahenditest artikli 8 kohaldamisalasse kuuluvate kaebuste lahendamiseks, eelkõige oli selleks kahjuhüvitise esitamine mittevaralise kahju eest. Kuid EIK märgib, et riik ei esitanud ühtegi näidet kohtupraktikast, milles oleks välja mõistetud kahjuhüvitis selle eest, et jälitustoimingu luba ei olnud riigisisese kohtupraktika alusel piisavalt põhistatud. Ka riik mõõnis, et sellise nõude edulootust ei ole võimalik ette näha.

140. Eeltoodud tähelepanekutest olenemata rõhutab EIK, et tema põhijäreldused *Dragojević*'i otsuses puudutasid ka asjaolu, et kuigi riigi õiguses oli sõnaselgelt nõutud jälitustoimingu lubade põhistamine, tekitasid riigi kohtud võimaluse algselt põhistamata lubade tagantjärele põhistamiseks. Selline algse loa põhistamise kohustusest möödahiilimine ja loa hilisema põhistamise aktsepteerimine avasid ukse meelevaldsusele, mis on vastuolus konventsiooni artiklis 8 sätestatud tagatistega. EIK-il ei jää üle muud, kui asuda seisukohale, et sama põhimure esineb ka praeguses asjas. Seda ei muuda ka asjaolu, et varasem kohtupraktika oli vastupidine ja et tagantjärele põhistamise võimalus loodi alles käesoleva asja kontekstis.

141. Esitatud põhjenduste tagantjärele aktsepteerimise kohta märgib EIK, et algse kontrolli ja põhistamise kohustuse tõhusus ei pruugi olla sama, kui need asendatakse võimalusega esitada põhjendusi hiljem kohtumenetluses, mil kohtul on paratamatult rohkem andmeid väidetavate süütegude toimepaneku kohta. Sellisele ettevaatusele ei kutsu mitte üksnes aja möödumine, vaid ka erinevad menetlused, milles selliseid põhjendusi esitataks.

142. Eeltoodud põhjustel leiab EIK, et kuna kaebajate eraellu ja sõnumisaladusse sekkumine ei olnud kooskõlas riigi õiguses sätestatud jälitustoimingu lubade põhistamise nõudega, ei olnud need sekkumised kooskõlas seadusega, nagu on nõutud konventsiooni artikli 8 lõike 2 alusel.

143. Eeltoodu tõttu on konventsiooni artiklit 8 rikutud.

#### IV. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

144. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

## A. Kahju

145. Kaebajad nõudsid mittevaralise kahju eest järgmisi summasid. Kolmas kaebaja ja äriühingust kaebajad nõudsid igaüks 16 500 eurot konventsiooni artikli 6 lõike 1 väidetava rikkumise eest ja 10 000 eurot konventsiooni artikli 8 väidetava rikkumise eest. Esimene ja teine kaebaja jätsid mittevaralise kahju hüvitise summa EIK-i otsustada. Neljas kaebaja jättis konventsiooni artikli 6 lõike 1 väidetava rikkumise eest nõutava mittevaralise kahju hüvitise summa EIK-i otsustada.

146. Esimene ja teine äriühingust kaebaja nõudsid ka varalise kahju hüvitist: vastavalt 798 000 ja 127 823 eurot, mis vastas neile süüdimõistmise tõttu tehtud trahvile.

147. Riik väitis, et kuna konventsiooni ei ole rikutud, ei tuleks välja mõista ka mittevaralise kahju hüvitist. Äriühingust kaebajate esitatud varalise kahju hüvitise nõude kohta märkis riik, et trahvide ja konventsiooni väidetava rikkumise vahel puudub põhjuslik seos.

148. EIK ei näe konventsiooni artikli 8 rikkumise ja väidetava varalise kahju vahel põhjuslikku seost ning sellest tulenevalt jätab esimese ja teise äriühingust kaebaja vastavad nõuded rahuldamata.

149. Seoses mittevaralise kahjuga võtab EIK arvesse teise ja kolmanda kaebaja ning äriühingust kaebajate suhtes tuvastatud artikli 8 rikkumise laadi ja mõistab välja järgmised summad, millele lisanduvad võimalikud maksud: 2000 eurot eraldi teise kaebaja, kolmanda kaebaja, esimese äriühingust kaebaja ja teise äriühingust kaebaja kasuks.

## B. Kulud

150. Kaebajad nõudsid ka kulude hüvitamist järgmistes summates: esimene kaebaja nõudis 85 647 eurot riigisisestes kohtutes kantud kulude katteks ja 3900 eurot EIK-is kantud kulude katteks; teine kaebaja nõudis 121 619,76 eurot riigisisestes kohtutes kantud kulude katteks ja 7800 eurot EIK-is kantud kulude katteks; kolmas kaebaja ja äriühingust kaebajad nõudsid ühiselt 961 690 Eesti krooni ja 310 523 eurot riigisisestes kohtutes kantud kulude katteks ning 641 981 Rootsi krooni EIK-is kantud kulude katteks; neljas kaebaja nõudis 133 707,43 eurot riigisisestes kohtutes kantud kulude katteks.

151. Riigisisestes kohtutes kantud kulude kohta leidis riik, et need on seotud terve kriminaalmenetlusega, mille tulemust EIK-i otsus ei muuda. Lisaks keskendus EIK-is lahendatav vaidlus üksnes mõnedele riigisisestes kohtutes tõstatatud küsimustele. EIK-is kantud kulude (mille hüvitamist neljas kaebaja ei nõudnud) kohta märkis riik, et kaebajad esitasid EIK-ile mitu kaebust ning riigile teatati vaid kaebustest artikli 6 lõike 1 alusel (kõikide kaebajate suhtes) ja artikli 8 alusel (teise ja kolmanda kaebaja ning äriühingust kaebajate suhtes). Riik nimetas, et kuna esimesel ja teisel kaebajal oli EIK-is sama esindaja, olid nende tähelepanekud kõnealuse menetluse pikkuse kohta peaaegu identsed. Riigi kohaselt esitas kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate esindaja ühise ja väga üldsõnalise vastuse riigi seisukohtadele.

152. EIK-i praktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on

tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. Samuti kuuluvad kohtukulud hüvitamisele vaid siis, kui need on seotud tuvastatud rikkumisega (vt *Šilih vs. Slovenia* [suurkoda], nr 71463/01, punkt 226, 9. aprill 2009). EIK-i käsutuses olevaid dokumente ja eespool esitatud kaalutlusi arvesse võttes ning märkides, et tuvastati üksnes artikli 8 rikkumine ja mitmed kaebajate kaebused tunnistati vastuvõetamatuks (vt punkti 5 eespool), peab EIK kohaseks mõista kõikide kulude katteks teise kaebaja kasuks välja 1500 eurot ning kolmanda kaebaja ja äriühingust kaebajate kasuks ühiselt 1500 eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud.

### C. Viivis

153. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpannga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

### SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebused vastuvõetavaks;
2. *leiab*, et konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ei ole rikutud;
3. *leiab*, et konventsiooni artiklit 8 on rikutud teise ja kolmanda kaebaja ning esimese ja teise äriühingust kaebaja suhtes;
4. *leiab*,
  - (a) et vastustajariik peab maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad:
    - (i) teisele ja kolmandale kaebajale ning esimesele ja teisele äriühingust kaebajale mittevaralise kahju hüvitiseks 2000 (kaks tuhat) eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud;
    - (ii) teisele kaebajale 1500 (üks tuhat viissada) eurot ning kolmandale kaebajale ja äriühingust kaebajatele ühiselt 1500 (üks tuhat viissada) eurot kulude katteks, millele lisanduvad võimalikud maksud;
  - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summalt maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpannga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
5. *jätab* rahuldamata kaebajate ülejäänud õiglase hüvitise nõude.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 28. mail 2019 kohtureeglite 77. reegli lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Hasan Bakırcı  
Sekretäri asetäitja

Robert Spano  
Esimees

## LISA

Nr	Kaebus nr	Esitamise kuupäev	Kaebaja Sünniaeg Elukoht	Esindaja
1.	173/15	23.12.2014	<b>Tullio LIBLIK</b> 12.11.1964 Kuressaare	Mart SUSI
2.	181/15	23.12.2014	<b>Kalev KANGUR</b> 07.07.1968 Tallinn	Mart SUSI
3.	374/15	18.12.2014	<b>E.L.L. KINNISVARA AS</b> Eesti seaduste alusel asutatud aktsiaselts, mille asukoht on Tallinn	Percy BRATT
4.	383/15	18.12.2014	<b>Toomas ANNUS</b> 05.10.1960 Tallinn	Percy BRATT
5.	386/15	18.12.2014	<b>AS JÄRVEVANA</b> Eesti seaduste alusel asutatud aktsiaselts, mille asukoht on Tallinn	Percy BRATT
6.	388/15	23.12.2014	<b>Villu REILJAN</b> 23.05.1953 Palamuse vald	Margus MUGU